

МІХАСЬ ЗАРЭМБА

АРЭХАВЫ СПАС

Быў светлы дзень, дзень арэхавага Спаса. Жоўценькія лушчакі ўжо ледзьве трымаліся на галінках, гатовыя ў любое імгненне выслізнуць са сваіх утульных гнёздаў. І варта гайдануць ляшчыну туды-сюды, як самыя спелыя арэхі ляцяць на зямлю: бяры, ласуйся, смачнымі зярнятамі.

Вось Пецька з Янкам і выбраліся апоўдні за вёску, у густы арэшнік, што разросся на ўзгорку ўзбоч дарогі.

Спыніліся ля высокага куста і пачалі мышкаваць пад ім, разграбаючы сухое, шархоткае лісце. Потым трэслі гонкія ляшчыны, радаваліся кожнай сваёй удачы.

Шукалі, мышкавалі, і раптам Янкавы пальцы шкрабанулі па чымсьці цвёрдым. Непрыемна так, нават балюча. Узлаваўся Янка, хацеў гэты камень (а што ж яшчэ?) шпурнуць куды-небудзь, каб болей не трапляўся пад рукі. Разгарнуў ён струхлелае лісце і аж знікавеў. Хіба ж бывае камень з такой рабрыстай паверхняй? Ды вунь яшчэ нейкі куртаты хвост. Здагадка апякла нябачным полымем.

— Пеця, глянь, што я знайшоў,— амаль шэптам вымавіў Янка.

— Спарыш? — Пеця не выказаў асаблівай цікавасці да Янкавай узрушанасці.

— Не-е, хутчэй сюды! — не сказаў, а выкрыкнуў Янка.

Сябрукоў голас прымусіў Пецю, цельпукаватага, круглатварага хлапчука, схамянуцца, хаця не ў яго характары нейкія там хваляванні. А чаго нервавацца? Як той Янка — шустры, танклявы, непаседлівы. Гэта Янка ўгаварыў Пецю пайсці па арэхі, маўляў, сёння Спас — святы дзень, яго мамка казала. Янкава маці набожная, вось толькі царкву ў вайну спалілі (ці то немцы, ці то партызаны), і цяпер няма дзе маліцца. Праўда, Янкава маці ў сваёй падслепаватай хацінцы кожную раніцу і кожны вечар перад абразом уклэнчвае, усё яшчэ свайго Хвядоса з вайны чакае, Бога штодзённа ўпрошвае...

І Пеця — бязбацькавіч. Яго татку ноччу забралі, павезлі некуды — ні слыху ні дыху. Быццам правініўся ён перад савецкай уладай, акупантам дапамагаў.

— Мана, сыноч,— праз слёзы апраўдвалася Пецева маці,— твой татка не служыў ворагам. Ён жа быў з адной рукой, малатарня пакалечыла... Таму

яго і на фронт не забралі. З партызанамі трымаў сувязь... Бяда-гора, некаму не дагадзіў, нехта паскардзіўся, нахлусіў... За яго брыгадзірскую справядлівасць, за чэснасць...

Пеця слаба помніць свайго бацьку. Ды што яму цяпер матчыны перажыванні? Усе гэтыя ўспаміны для яго далёкія, нібы чужыя. Было — не было... Хаця не-не ды і зашчыміць недзе пад сэрцам, калі раптам каторы ўжо раз пачуе матчына жаласлівае шкадаванне:

— І ці хутка татка вернецца? Як жа я вас адна выгадую... У кладоўцы і мышам няма чым пажывіцца...

У Пеці ж ёсць меншыя брацік і сястрычка, Мішка і Волечка. Добра, што бабуля за імі наглядае, калі мама пасвіць калгасных авечак. Тут ужо і яму, Пецю, справа знаходзіцца. Вось толькі сёння вылучыў вольную хвілінку, каб лушчакамі паласавацца ды і Мішку з Волечкай прынесці пачастунак..

— Што ў цябе тут? — спытаў Пеця, паволі выходзячы з-за куста.— Мо гадзюку злавіў?

— Ды вось... міна,— палахліва вымавіў Янка і паказаў на рабрысты яйкападобны прадмет.

— «Мі-на-а»,— перадражніў Пеця.— Мо костка дыназаўра?

Сказаў, але прыгледзеўся, прыжмурывіў сваё зялёнае вока, потым прыгнуўся, махнуў рукою на Янку.

— Шпакойна,— неяк міжволі замест літары «с» вымавілася «ш».— Не-е, гэта не костка. Асця-рож-на-а...

Сябрукі адступілі ўбок, на крокі тры ад знаходкі, маўклівыя, засяроджаныя. Назіралі, пераглядваліся. Нарэшце Янка не вытрымаў:

— І чаго мы баімся? Яна не ўзарвецца, зусім заржавела. Вайной жа не разарвалася...

— Ага, не разарвалася,— згадзіўся Пеця. Першы адважыўся Янка. Далікатна, быццам паўнюткую шклянку з малаком, падняў з зямлі знаходку, агледзеў яе з усіх бакоў, дакрануўся пальцам да куртатага хваста, перадаў Пецю. І той пакруціў у руках яйкападобны рабрысты прадмет, нібы пераконваючыся, што ён і сапраўды добра-такі заржавеў.

— Міны такія не бываюць,— заўважыў Пеця.— Гэта граната.

— Граната дык граната,— не стаў пярэчыць Янка і адразу ж прапанаваў: — Давай узарвём.

— Ты што?!

— Як у кіно: кінем і схаваемся.

Яны знайшлі на ўзгорку акуп, у які вецер нагнаў сухога жоўтага лісця, прымасціліся, гранату паклалі на бруствер, каб агледзецца і вызначыць: у

які бок кінуць сваю небяспечную знаходку.

— Тут, мусіць, быў бой,— сказаў Пеця.— Адсюль дарога пад прыцэлам: не праехаць і не прайсці.

— Та-та-та-та! — прылёг да бруствера Янка.— Атрымлівайце, фашысты!

Раптам ён схапіў гранату, размахнуўся і крыкнуў:

— Гэта вам за татку!

Кінуліся сябрукі на дно акова, затаіліся ў чаканні выбуху. Секунда, другая, трэцяя...

— Жалязяка, нічога яна не ўзарвецца,— сказаў Пеця і высунуўся з акова.

Падняўся і Янка, выпроставаючы знямелыя ногі. І сонечны далягляд, і крыху засмужанае жнівеньскае неба былі спакойныя і вусцішныя.

— Куды ты закінуў яе? — спытаў Пеця і вылез з акова.

— А нашто яна нам,— узлез на бруствер і Янка.— Няхай валяецца, як і валялася.

— Не-е, трэба знайсці, я хачу кінуць,— не пагадзіўся Пеця.

І знайшлі, і яшчэ раз кінулі, і яшчэ... Кідалі з акова, не хаваліся: хто далей?

Нарэшце надакучыла гэтае спаборніцтва, вырашылі кідаць гранату ў цэль. Якраз вялізны валун убачылі ля ўзгорка. Толькі да яго ад акова было далекавата, і сябрукі перайшлі на больш зручную пазіцыю.

Асмялелі, зусім забыліся пра небяспеку. Траплялі гранатай у валун (ён уяўляўся хлапчукам варожым танкам), аж іскры іншы раз бліскалі. Лімонка чыркала па гладкай паверхні сівога каменя, глуха бумкала, адлятала ў траву, але не ўзрывалася.

— Можа, яе ў агонь пакласці,— выказаў здагадку Янка, выціраючы ўзмакрэлы лоб рукавом выцвілай кашулі.— Падсмажыць нягодніцу.

— А што, можна і падсмажыць.— Пецю таксама надакучыла кідаць гранату.

Запалкі знайшліся ў Янкавай кішэні. Вось толькі дзе раскласці цяпельца? Чамусьці не захацелася на ўзгорку, ля акова. Яны спусціліся ў лагчыну, абдумваючы план сваіх наступных дзеянняў. Пеця ўсунуў лімонку ў прасторную кішэню латаных-пералатаных штаноў, і тая пры кожным кроку злёгка біла па назе, таму даводзілася прытрымліваць жалязяку рукою.

За ўзгоркам, бліжэй да вёскі, хлапчукі ўбачылі векавую ліпу і не згаворваючыся пакіравалі да яе. Магутная, у некалькі абхватаў, з густой разлапістай кронай, яна ўзвышалася над наваколлем, мусіць, не адно

стагоддзе. А на самай яе вяршаліне буслы змайстравалі кубло. Ужо каторы год жывуць тут, выводзяць сваіх даўганогіх буслянят.

Знізу ў бусліным гняздзе знайшлі прытулак крыклівыя вераб'і. Прысуседзіліся, зладзілі свае гнёзды ў сухім галлі, што нанасілі буслы. І ўтульна ім, і адчуваюць сябе ў Поўнай бяспецы. А буслоў нікольні не турбуе вераб'інае самавольства, быццам і не заўважаюць сваіх шумных кватарантаў.

Пеця і Янка неаднойчы бывалі ля ліпы, залазілі па яе таўшчэзным ствале ў густую зялёную лістоту. Праўда, высока не забіраліся, аблюбаваўшы сабе зручнае сядзенне на ніжніх тоўстых галінах. Сядзелі, словамі перакідваліся, захапляліся Робін Гудам. Якраз кіно паглядзелі пра адважных лясных разбойнікаў. Фільм у школе (былой паліцэйскай хаце) паказвалі. Два разы ў месяц прыязджаў у іх вёску кінамеханік. Прадаваў білеты, заводзіў дзвіжок на двары і круціў стужку. Гулка стракатаў кінапраектар у цёмным пакоі, а на дошцы, занавешанай белай прасцінай, мільгалі таямнічыя кадры. І ўяўлялі сябе Пецька з Янкам побач з Робін Гудам, і ляцелі на імклівых конях насустрач небяспецы... І трапна стралялі з засады са сваіх самаробных лукаў...

Хутка назбіралі сухога галля, ад дарогі прынеслі цэлы абярэмак саломы, паклалі ўсё пад ліпай, ля самага ствала. Чаму абавязкова пад ліпай? Хто ж яго ведае...

Чыркнуў Янка запалкай, паднёс кволы агеньчык да саломы, і той адразу ж схопіўся за жоўтую сцяблінку, разгарэўся, пераскочыў на суседнюю саломінку, а потым яшчэ вышэй.

Праз хвіліну-другую полымя ўскінулася над сухім галлём, якое сябрукі паклалі на салому, дыхнула гарачынёй, прымусіўшы адхінуцца ад цяпельца.

— Скачы на ліпу! — загадаў Пецька і выняў з кішэні лімонку.

— Аты?

— Я зараз, хутчэй!

Калі Янка забраўся наверх, Пецька сунуў гранату ў салому і вокамгненна апынуўся побач з сябрам. Захінуліся, затаіліся. Маўкліва назіралі за кастром, чакалі. Здаецца, нават вераб'і прыціхлі там, пад бусліным кублом.

— Няўжо і агонь не паможа?

— Пусты нумарок.

— Чакай, няхай угрэецца.

Неўзабаве касцёр пачаў дагараць, полымя паступова асела, толькі зрэдку выблісквала над попелам мігатлівымі агеньчыкамі.

— Прыдумаў дурное.— Пецька кпліва паглядзеў на Янку, які адчуваў сябе даволі ніякавата. Нібы і сапраўды быў вінаваты, што не ўзарвалася лімонка.

— Яна сама знайшлася,— сказаў у сваё апраўданне Янка.— Колькі пасля вайны праяжала...

— Што вайна! Лепш бы арэхі збіралі...

— Ага, лепш,— згадзіўся Янка.

Яны зноў памаўчалі, губляючыся ў здагадках: а можа, раптам бабахне? Верылася і не верылася... Ды, вядома ж, беражонага і Бог беражэ. Хаця хто з іх думаў пра гэта? І не думаў, і не асцерагаўся... Больш турбавала тое, што лімонка не ўзрывалася, быццам гуляла з імі ў кошкі-мышкі. А яны падахвоціліся, нават на ліпу залезлі, каб толькі свайго дамагчыся. І ўсё дарэмна...

Першы не вытрымаў Пецька, штосьці буркнуў сабе пад нос і пачаў маўкліва спускацца ўніз. Павольна так, з перасцярогай. Янка таксама намацаў нагою пругкую галіну, перахапіў рукамі другую, што звісала над галавой, гайдануўся, быццам перад скачком. Але тут жа суцішыўся, сустрэўшыся з суровым Пецькавым позіткам.

Сябрукі дабраліся на ніжніх галін ліпы, спыніліся, прыглядаючыся да згаслага вогнішча, над якім ледзь прыкметна курэўся шызаваты дымок.

— Ну што, падсмажылі бульбачку,"— усміхнуўся Пецька.— Пара выгортваць з прыску.

— Хай астыне, апячыся можна,— абрадаваўся Янка Пецькавай усмешцы.— Паласуемся.

І тут раптам прагрымеў выбух. Імкліва ўзвілося ўверх шэрае воблака попелу разам з іскрыстым вуголлем, быццам ураганны віхор шугануў пад ліпай. Выбуховая хваля здзьмула вогнішча, даляцела да хлапчукоў, ашаламіла іх. Яны зваліліся ўніз, прыямліліся на тое самае месца, дзе толькі што дыміўся касцёр.

Сябры ляжалі, амаль што самлелыя, асцерагаючыся новага выбуху. Ім усё яшчэ не верылася, што яны засталіся жывыя. Пашанцавала, няйначай нарадзіліся ў кашулях... А можа, Янку з Пецем выратаваў арэхавы Спас?

...Дагараў жнівеньскі дзень. Плыло да небасхілу пятае пасляваеннае лета, якое ледзьве не стала апошнім у жыцці двух хлапчукоў. А год нараджэння Пеці і Янкі выпаў на векапомны сорок першы.